Grade, Chaim, 1910-

חיים גראדע

שיין פון פארלאשענע שטערן

(Shayn fun farloshene shtern)

לידער און פאעמע

★

ארויסגעגעבן דורכן
צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע
"Año del Libertador General San Martin"
בוענאס-איירעס, 1950

ביכער-סעריע

דאס פוילישע יידנטום

66

רעדאקטאר:
מארק טורקאוו
פארלאג-לייטער:
אברהם מישלבערג

די רשימה פון דערשינענע בענד — צום סוף פונעם בוך

יידישע שטעטלעך פון פוילן

א

יידישע שטעטלעך פון פוילן, זייט איר דען געווען בלויז פון שטרוי
און פון מאָך.

אַז געקענט האָט דער ווינט אַן אַ שפור אייך פאַרטראָגן?
מיין אָרעמער שבת, מיין הייליק פאַרדבקהטע וואָך,
האָט איר ניט בעלאָזן קיין יורש, און קדיש נאָך אייך וועט דער
קלויסטער־גלאָק זאָגן?

בעזדען איז דער גורל נעחתמעט אויף אייערע בלייכע געזיכטער,
כאָטש איר פלעגט פאַרייסן די קעפּ צו דעם הימל, ווי איר וואָלט
דאָ טורעמס געבויט — — —
אייך האָבן ביים דאַווענען געלויכטן די איינענע הענט ווי ניט־
דאַאיקע ליכטער,

איר האָט מיט די פינגער פאַרשטעלט זיך פון טויט.
דעם בנר וואָס עס האָט גאָט אליין אויף זיין מויל ניט געבראַכט,
האָט ער אין דעם אומרו פון אייערע אויגן פאַרשטעמפּלט,
פון שרעק ניט פאַרשטאַנענע האָט איר געצאַפּלט ביינאַכט,
און ווי נאָך אַ רוף אַ געהיימען, אַרויסגיין פלעגט איר ביי דער
טיר מיט אַ לעמפּל,

UNIVERSITY OF MICHIGAN
M
UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES 1817
M
UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES 1817

UNIVERSITY OF MICHIGAN

ווי איר וואלט דערווארט אז אן אורח זאל קומען —
מיט קפיצת הדרך זאל קומען צו אייך דער בעל שם,
נאר הערן פלעגט איר ביידערנאכט בלויז דאס פינצטערע שטומען
פון שטיין, ווי עס וואלט א בעל־חי זיך געווארגן אין שטיינערנעם
קלעם.

זיידעס געפרוווטע, אין אייערע זקנישע קארבן
פלעגט איר די זארגן פון אייערע יארן באהאלטן,
אז איך, אייער אייניקל, זאל אייער ווייטיק ניט ארבן,
נאר אייער בליק דעם צעשטראלטן.
דער מרדיער האט נאכגעשלייכט זיך הינטער אייך ווי א שאטן,
די שוועלן פון אייערע שטיבער פארשטעלט אונטער זיך
האבן — תהומען.
פארקויפט האט איר הערינג די פויערים, נאר די צען סיני־געבאטן
האבן געלויכטן אויף אייערע קראמען.

טאטעס פארחלומטע, אייערע סטרונקע בערד
זיינען אצינדער דער הארבסטיקער שפינוועבס וואס הענגט אין
דעם אוויר —
זיי הענגען, די בערד און די פאות, אויף ווערבעס צעקריטטע
אויף פוילישער ערד,
אזוי ווי די הארפעס ביים טייך־ברעג פון בבל, פארשטומט און
פארשווערט.

ב

דער איטאבוס איילט זיך, ווי ער וואלט דערפילט אין דער נאנט
שוין די חרובע ווארשע.
וואס אטעמט נאך אלץ מיט גרויס־שטאטישער אומרו... און
פריילעכער ווערן די פארער,
מען גלעט זיך די וואנסעס, עס האבן די בירגער די גאוות די
פאנסקע געירשנט
פון פריצים. מען קוועלט: ס׳איז געראטן דער ווייץ און דער טאג
איז א קלארער.
נאר ווען מען פארקערעוועט האסטיק דורך וועלדער געדיכטע,
באווייזן זיך דעמאלט אויף שמאלציקע פנימער שמייכלען געהייטע,
מען הערט, אז די „וואלד־ברידער" זאלן פון וואלד טאן א
שפרונג אומגעריכטע,
דערקענען מען וועט שוין דעם ייד נאך די אויגן פול אימה...

אין סאכאטשעוו שטעלט מען זיך אפ, צו א שענק די מאשין
איז דערפארן,
און די פאסאזשירן באלאגערן הונגעריק, לוסטיק דעם טיש,
און זיך צו דערמאנען אמאליקע יידישע יארן.

מען בעט ביי דעם שענקער געפעפערטע יידישע פיש.
מען נעמט א טרונק בראנפן און פרייד אין די אויגאגנעס פינקלט,
וואס ס׳זיינען נישטא מער קיין סוחרים קיין בערדיקע ביי די
געשטעלן,
דער מארק־פלאץ איז אויך ווי א פויערשער פנים מיט זון־פלעקן
געל דורכגעשפרינקלט,
און פליישיקע פויערטעס שטייען אויף איבערגעצלמטע שוועלן.

דער מארק־פלאץ מיט הענדלער און דארפישע וועגענער פול איז,
נאך בונטער, פארשטייטער ליארעמען איצט די יארידן,
ביי יעזוס דעם שטיינערנעם קניען די דארפישע בתולות,
ווי זיי וואלטן אפגעדאנקט אים וואס עס זיינען נישטא מער קיין יידן.

א וואסער־פארפלייץ וואס פאלט אפ לאזט סימנים מער איבער
ווי ס׳האט אונדזער ישוב דא איבערגעלאזן,
בלויז איך זע אויף גאניקעס פון די פארנומענע שטיבער —
פארסודעטע שאטנס מיט בערד און מיט פיאות וואס שרייען
אין שטורעם צעבלאזן.

צופרידענע גייען די שררות ארויס פון דעם שענקל,
און ציען זיך אויס בהרחבהדיק אויף די גאסן,
דער אויטאבוס רייסט זיך אוועק מיט געפילדער. דער פאליאק
צעליינט אויפן בענקל
אין דרימל, פילט ווידער דעם טעם פון דעם יידישן מאכל וואס
ער האט געגעסן.

נאר איך קוק ארויס דורך דעם פענצטער ווי איך וואלט געריכט
זיך, אז באלד וועט א שפרונג טאן

א יידישער שוסטער, און ווי מיט א טויט־שווארצער פאן,
א פאך טאן וועט ער מיט א שטיוול וואס איז אויף זיין האנט
אנגעטאן,

און מיט א צעצויגענעם ביטערן ניגון א זונג טאן:
„קויפט ביי מיר שטיוול!״ ארויס וועלן מיט א געלעכטער די
פריצים:

„ער ווייס נאך נישט, יאנקל, אז ער איז שוין טויט.״
די בלאטע פון אונטער די רעדער וועט טאן א באשפריץ אים,
ווי ער וואלט געווען ביי דער זייט פון דעם וועג א
צעבראכענער פלויט.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

ג

ידישע שטעטלעך פון פוילן, געלויכטן האָט איר אין מיין תאוה
און זכרון,
אַזוי ווי מיר האָבן אין חומש געשיינט די מקומות אין הייליקן לאַנד.
מיין קינד־צייט איז באַרוועס אַריבער מיין הײם־טייך און ער
איז מיין ירדן געוואָרן.
דערפאַר איז אַצינדער אַ חרובער כותל־מערבי מיין איטלעכע
האַנט.
אַזוי ווי אַמאָל פון בית־לחם, גייט אויף אין די נעכט אַ
געיאָמער פון קראָקע.
לובלין, דו האָסט אַלץ נאָך געהערט די תורה פון יבנה,
און דו ביסט געוועזן אין אַלע תוספתאָס אַ בקי —
ווער וועט אין דיינע ישיבות איצט לערנען און דאַוונען?

איר גוטע אמהות פון עברי־טייטש, רחל ולאה פון תחינות,
געזעסן זייט איר אויף די גאַניקעס צווישן די ווייבער פון שטעטל.
מלאָכים, באַגלייטער פון יעקבן, וווּ וועט איר אַפּרו געפינען?
איר זייט איצט פאַראַרעמטע אורחים, פאַרמשפּט אויף בעטל.

און איר מיינע אבות פון כנען, פאַרהיימישט אין שטוב ביי
דעם פאַכטער,
איר זייט צווישן שענקער און פּויערים שיכורע ווי אַ מחיצה
געשטאַנען,
דער וועג צו דעם הימל צוריק איז פאַר אייך אַ פאַרמאַכטער;
ווייל איר פלעגט אין אונדזערע בגדים אין אונדזערע געסלעך
שפּאַנען,
דערקענט אייך דער הימל ניט מער... און איר קוקט נאָך דערשראָקן
פון הינטער אַ פּלויט אַ געפאַלענעם, פון אַ צעוואַלגערטן טויער,
ווי נאָכגעקוקט וואָלט אַ פאַרפרומטער קליינשטעטלשער זקן,
וואָס שטייט אויף פון שלאָף אין אַ שבת ביי טאָג און דערזעט
אַז די וועלט גייט קאַפּויער — — —

נאָר ניט קיין געזעלן מיט מיידלעך ביים טייך־ברעג שפּאַצירן,
און אויך ניט קיין אויטאָבוס פאָרט דורך דאָס שטעטל אום שבת —
ערלים נאָר זיצן ווי שטאָט־באַלעבאַטים ביי יידישע טירן.
אַרומטערגעריסן זיי האָבן פון קראָמען די שטאַבעס,
די ספרים צעפּליקט, און די הילצערנע שולן צעבראָכן,
און וואָס עס איז איבערגעבליבן, פאַרשלעפּט אין די וועלפישע
נאָרעס.
זיי האַנדלען מיט יידיש פאַרמעגן — און ניט מיט בטחון,
אַזוי ווי אַמאָל אויף דִי יאַר־מערק דער רבי לייב שרהס.

ד

יידישע שטעטלעך פון פוילן, איך האב זיך פון אייער פארטעגן
וואס ס'האט אייער שכן צעריבט — אפגעזאגט שוין,
איך האב אייער אומקום מיט גליאיקע טרערן באקלאגט שוין,
נאר איך וועל באשטענדיק אייך נאכגיין, פארשווונדענע שאטנס,
און פרעגן:
פארוואס האט איר אייך אייער יום־טוב דעם גלות פארטריבט,
און פוילישע שטעטלעך ווי טייערע שטיינער פארוועבט אין
דעם כתר
פון תורה? פארוואס האט איר, בלינד פון בטחון, געבויט
דעם היכל פון חסידות אנטקעגן די פירשטלעכע שלעסער?
פארוואס האט איר, ברידער, דעם פרדס פון חכמה געפלאנצט
אין חלל, אויף גרינע געהויקערטע דעכער פון קלויזן?
פארוואס האט איר, חסידים, אויף גוישע לאנקעס פארדבקטע
געטאנצט,

און געבעטן די שכינה דא רוען?

עס פלעגן געלאסענע סופרים מזוזות אויף פארמעטן שרייבן
מיט געגרזענע פעדערס און גאלישן טינט,

און מיר פלעגן אנקלאפן זיי אויף די טירן, א סגולה מען זאל
אונדז פון לאנד נים פארטרייבן.
געברומט האט אין אונדזער נגינה דער הייטישער ווינט.

מיר האבן אויף פעלדער געפלאכטן זיך גלייך ווי א גילדענע קייט,
און דערפער און וועג־צלמים אויך אין דעם טאנץ־דאד פארוויקלט.
מיר האבן פאר אונדזערע קינדער געבויט און געזיים,
אזוי גוי דאס לאנד וואלט געוועזן אונדזער אייגנס —
נאר אפגעטאכט האבן די שכנים: מען זאל פון בית־מדרש
געהילץ אויפן טייכל פארריכטן דאס בריקל,
און פון די מצבות א ברוק זאל מען לייגן.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES 1817

UNIVERSITY OF MICHIGAN

ה

גענרונטפעסטיקט האָבן די אורזיידעס שטיינערנע שולן,
די נאַקעטע ווענט מיט דעם שם פון הויה באַצירט,
און מיר האָבן אָפּגעהיט הונדערטער יאָרן די שטולן
פון יענע מנהגים וואָס האָבן אָהער אונדז דערפירט.
מיר האָבן אין קעלערס געווידנט, נאָר אַ דעמבענעם עמוד אין שולכל געשניצט.
אין שטאָטעס געקליידט זיך, נאָר סאַמעט און זייד איז געווען דער פרוכת.
אין קאַלטע פאַרטאָגן האָט דודס געזאַנגען פון תהילים דערהיצט
די לייבער, וואָס זיינען אין עול פון דעם לעבן געפאַלן אַן כּחות.

טרעגנער מיט אייזערנע אַקסלען משאות צו שלעפּן,
איר האָט זיך געהיט מיט אַן איבעריק וואָרט, די יסורים אין שווייגן געהייליקט,
עניוותדיק זייט איר געזעסן אויף אונטערשטע טרעפּן,
דערפרייט און געטרייסט וואָס אויך איר האָט אין תורה אַ חלק.
די לענדן מיט שטריק ווי צדיקים מיט גאַרטלען פאַרגורט,

האָט איר שווערע לאַסטן געטראָגן, פאַרוויקלט אין שניי ווי אין פעלצן.

און נאָר אויף אַ חתונה צי אויף אַ יינגלס געבורט,
פלעגן אויף אייערע באַקן די טרערן זיך שמעלצן.

ייִדן סאַראַנניקעס מיט אַ צעווירעטן ריח פון ערד,
מיט האַריקע פּנימער, בלאַטיקע שטיוול און פוטערנע היטלען,
געשמעקט האָט מיט ווייַניקע עפּל פון אייערע טאַביקע בערד,
ריין איז געווען אייער האַרץ ווי יום-כּיפּור די קיטלען.
פּראַסטיקע פור-לייט, צעבייזערטע שטאָט-בעלי עגלות,
די מיילער פול ווינט און געשריי, און די הערצער פול שטילן דערבאַרעם,
דעם שטויב פון די שליאַכן געטראָגן האָט איר אין די פּאָלעס,
דאָס ליכט פון דער היים האָט אייך נאָכגעשיינט, קינדיש פאַרוויגט און געוואַרעמט.

שניידער משפּחות וואָס האָבן בירושה מיט נאָדל און פאָדעם באַקומען —
אויך לידער, ווי דאָס וואָלט געווען צו פרנסה אַ שפּרוך,
איר פלעגט צו דעם וואַרשטאַט זיך אָנבייגן מיט אַ פאַרמאַכטן ברומען,
ווי איר וואָלט אַ שאלה געפּסקנט — ווען איר האָט געשניטן דאָס טוך.

הענדלער פון אַלטוואַרג, די בגדים ווי בלעכן פאַרראָסט,
די „קראָמען מיט סחורה" האָט איר אויף די אָרעמס געטראָגן,
ווי איר וואָלט פון זיך אויסגעטאָן עס.
אייך האָט ניט קיינמאָל דער פּרצוף פון מענטשן פאַרלאָזט,
פול איז געווען אייער האַרץ מיט רחמנות.

גבענעם מיט אפגעפרוירענע הענט ביי די קוישן,
ווען איר פלעגט די בענטש־ליכט פארשטעלן מיט פינגער פון
וויינטן צעשפאלטן,
פלעגט דער פארקללהטער מארק נאך אין מוח אייך רוישן,
און איר האט באוויינט אייער שבת וואס איז צו דער וואך
גלייך פארשאלטן.
שבת־פארנאכטיקע ווייבער מיט גלאטע פארקעמטע פארוקן,
ארויסקוקן פלעגט איר צום וועג: קומט ניט אן אליהו און איר
וועט די ערשטע דערזען אים?
נאר אומגעריכט פלעגט אייך באפאלן די עצבות פון וואך ווען
איר פלעגט זיך פארקוקן
אין מערב, ווו ס'האט אין דעם זון־אונטערגאנג זיך צעפלאקערט
דער גיהנום.

ז

און איר מיינע יונגע חברים אין ווינטיקע בלוזעס און רויטע
קראוואטן,
צעליינט האט איר זיך אין די וועלדער ארום א צעפלאקערטן
שייטער,
און אויסגלייכן האט איר געפרוווט די געבויגענע גלידער פון
מאטן —
וו זייט איר אצינדער, פארבראנדזיקטע יינגלעך, וו זייט איר?
דערמאנט האט איר זיך, איר זייט אייניקלעך פון מאקאבייער,
האט איר אויפגעזונגען א לויב־ליד צו נאקעטע גופן.
איך האב אייך באגלייט אויף דער וואנדערונג, וואלדיקע גייער,
ווען איר האט געיובלט פון רחבות, פון גרינס און פון ליכט־שיין
בגלופין.

און ס'האבן געהויקערטע מאמעס געשמייכלט דערשטוינטע,
ווען איר האט מיט זוניקע פענער געפלייצט דורך דער שטאט,
און אייערע קערפערס די שלאנקע, אין זון־גלי פארברוינטע,
האבן ווי מורד געווען אין גאט.

מורד זײַן אין
= rebel against (cf. Harshav + Harshav, American Yiddish Poetry, pp. 322-323)

UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

די געסלעך און בוידימער האט איר פארביטן אויף פעלד און
געצעלטן,

און גלייך ווי די זיידעס אין לערנען, האט איר זיך פארמאסטן
אין שוימען.

איר האט אפגענומען צוריק די פארבאטענע וועלטן —
וועל איך ניט פארגעסן מער אייערע פריידיקע שטימען?

און איר, מיינע קינדער, דעם ענגען אמאליקן חדר דעם פייכטן,
האט איר אויף א יידישער שול מיט צעעפנטע פענצטער פארביטן,
די בעקעלעך פלעגן זיך אנציגדן אייך און די אויגן א לייכט טאן,
ווען ס'האט זיך דער בוים ביי דער שול איינגעשלייערט אין בליטן.
און ס'זיינען די לערער, געמאסטענע, ערנסט־באברילטע,
געגאנגען מיט אייך אין די וועלדער געוויקסן צו קלייבן.
אז איר פון מיין תּושכדיק געסל אין פרעמדעם פארהילטע,
אז איר, מיינע קינדער, וואס לענגער זאלט — קינדערלעך בלייבן.
און ווען ס'האט די זארג פון דערוואקסענע אייך איינגעשפאנט
אין איר יאך,
האט איר נאך דער שול־צייט געבענקט און געזען זי אין חלום,
ווי אייער פארדאגהטער מאמע צוריק איינגעשפאנט אין דער וואך,
פלעגט הערן נאך זינגען אין שלאף די מלאכי השלום.

ליכטיקע קעפ מיינע, נאך ביז אצינד גיבן פלוצלינג אויף מיר א
צעווויי זיך

אייערע לאקן, ווי ווייצענע בוואליעס אין פעלד,
נאך ביז אצינד רייסט ארויס פון דער ערד אייער קינדיש
געשריי זיך — — —
כאטש איך האב מיין פנים פון אייערע בליקן פארשטעלט,
דאך זע איך אייך שמייכלען פארטערטע און קוקן דערשטוינט,

ווי אייך וואלט דער טויט ניט געגרוילט, נאר פארחידושט,
און ווייגען מוז איך וואס איך בין שוין מיט עלנט געוווינט,
אויף אייך, מיין פארלוירענע האפענונג, נאכגייער מיינע,
געזאגנגען אויף יידיש.

און איר, מיינע קעמפער! ס'איז אש־גרוי געווען אייער הויט,
אזוי ווי די וועגט פון דער תּפיסה ווו איר זייט געזעסן
פארשפארטע.
דעם זון־שטראל וואס האט אייער קראטע געזעגנט האט איר
גלויביק געטרויט —

אויך איר זייט געבליבן געגארטע.
געווען איז אייך נאנט דער ניט־יידישער שכן, די נויט פון זיין ערד,
און ליב געהאט האט איר זיין לשון אזוי ווי זיין לאנקע,
איר האט צוליב אים זיך פון אייגענעם שטאם אפגעקערט,
און אים אייער כח געשאנקען.
כ'געדענק אייך, חברים, צעהיצט אין וויכוחים, צעקריגט,
און אפט פלעגט איר, ברידער, מיט מעסערס גיין איינס אויף
די צווייטע. —

אצינד ליגט איר אלע אינאיינעם אין טויט איינגעוויגט
אויף היימישע פעלדער, אין שניי און אין רעגן פארוויטע.

ז

יידישע שטעטלעך פון פוילן, געווען איז דער הימל א טלית פון
אייערע תפילות געוועבט,
נאר ס'האט אייער קרעכץ א געוואלד-רים געמאכט אין געוועב
פון די שטילע ניגונים,
איר האט מיט אן אפגלאנץ פון ניט-אויסדערציילטע חלומות
געלעבט,
אזוי ווי דער אפשיין פון טאג אין א נאכטיקן ברונים.

פארשווינדט ניט פון מיר, מיינע בלאנדע חברים און זקנים
גוטהארציקע גרויע,
אזוי ווי אין אייערע קליידער, באהאלט איך מיין פנים אין ווינט.
ווי ס'וואלט נאך געווען פאר בראשית — מיין וועלט איז איצט
תהו ובהו,
איך שלעפ אויף די אקסל בית-עולמס — דורך שטעטלעך דורך
יידישע בלאנדזשע איך בלינד.

איך זוך אויף די וועגן דעם טלית וואס איר האט געשפונען
פון חסידישע מעשות, בית-עולם-לעגענדעס און ארבעטער-לידער,

ווען איך וואלט א שטיק פון צעריסענעם טלית געפונען,
דאן וואלט איך אים אויסגעוועבט ווידער.

איך גיי אויף די וועגן פון פוילן. עס רוישן די ווינטן,
ווי מחנות פון חסידים וואס פארן אויף יום-טוב צום רבין,
פארפלאכטן די אָרעמס זיי זינגען און טאנצן, זיי שפרייזן פון
פארנט, פון הינטן,
און שטויסן פארויס מיך צום לעבן.

פאריז, 1947.